

УДК 343.161.1

Кримінологічна характеристика злочинів як передумова розробки стратегії протидії злочинності у сфері правосуддя

В. А. Ахмедов,

кандидат юридичних наук,
керівник науково–дослідного
та судово–прецедентного відділу
Академії юстиції Міністерства юстиції
Азербайджанської Республіки

Висвітлюються питання розробки системи практичних рекомендацій, щодо організації профілактичного впливу на злочинність у сфері правосуддя. Проаналізовано сукупність даних про злочини проти правосуддя, використовуваних для їх профілактики, що є кримінологічною характеристикою. Представлено такі змістовні елементи кримінологічної характеристики, як кримінологічно значущі ознаки злочину та ознаки, які визначають специфіку діяльності з попередження злочинів. Досліджено детермінаційні властивості злочинних проявів, ознаки й особливості, що мають значення для організації попереджувальної діяльності проти злочинів у сфері правосуддя.

Ключові слова: злочини проти правосуддя, кримінологічна характеристика злочинів, детермінанти злочинної поведінки, попередження злочинності.

Ahmedov Vusal. Criminological characteristics of crimes as a prerequisite for developing a strategy for combating crime in the field of justice

The article is devoted to the problems of developing a system of applied recommendations aimed at organizing preventive impact on crime in the field of justice. The article analyzes a set of data on crimes against justice, used for their prevention, which is a criminological characteristic. The following content elements of the criminological characteristic are presented as criminological significant signs of crime and signs that determine the specifics of crime prevention activities. Determination properties of criminal manifestations, features and peculiarities that are important for the organization of preventive activity against crimes in the field of justice are explored.

Key words: crimes against justice, criminological characteristic of crimes, determinants of criminal behavior, crime prevention.

© Ахмедов Вусал Алігісмет огли — кандидат юридичних наук, керівник науково-дослідного та судово-прецедентного відділу Академії юстиції Міністерства юстиції Азербайджанської Республіки

Правосуддя як об'єкт кримінально-правової охорони, є поняттям більш широким, ніж правосуддя як специфічний вид державної діяльності. На нашу думку, правосуддя є встановленням істини і підтвердженням юридичного права чи обов'язку в ході вирішення спорів і розв'язання суспільних конфліктів шляхом законного і справедливого рішення у цивільно-господарському, адміністративному, кримінальному і конституційному судочинстві, постановленого судом за участю осіб, діяльність яких сприяє зібранню належних і допустимих доказів стосовно обставин справи. Відтак злочини проти правосуддя посягають на порядок суспільних відносин, які забезпечують виконання завдань і досягнення цілей правосуддя, зокрема, ухвалення законного і справедливого рішення і його виконання, шляхом реалізації процесуальних і позапроцесуальних функцій органами судової влади, а також органами і особами, діяльність яких сприяє здійсненню правосуддя.

Першим етапом на шляху протидії злочинності у сфері правосуддя є формування комплексної характеристики цієї категорії злочинів. Кримінально-правова наука насамперед визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами. В результаті кримінально-правова характеристика надається не злочинності як явищу, а окремому злочину і містить аналіз окремих елементів, що утворюють склад злочину: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона злочину. Інакше кажучи, на відміну від кримінології, де об'єктом дослідження є злочинність як явище, кримінальне право дає характеристику складу злочину, наявність якого в суспільно небезпечному діянні, вчиненому особою, є підставою притягнення цієї особи до кримінальної відповідальності¹.

Схиляємося до думки дослідників, які вважають, що кримінологічна характеристика охоплює кількісно-якісні показники окремої групи (виду) злочинів, дані, що характеризують особистість злочинця, причини й умови вчинення відповідної групи злочинів, а також заходи попереджувального впливу². Сучасні вчені висловлюють позицію, що основою побудови системи попередження певної групи злочинів є саме їх кримінологічна характеристика. Кримінологічна характеристика, на відміну від кримінально-правової або криміналістичної характеристик, найбільш повно враховує типові відомості про особу злочинця та жертву злочинного посягання, використовувані злочинні механізми тощо, які мають принципове значення, з точки зору організації попередження злочинів даного виду, встановлення та викриття винних осіб. І на відміну від кримінально-процесуальної характеристики, в основу якої покладено уза-

¹ Фіалка М.І. До проблеми визначення змісту терміна «кримінологічна характеристика злочинності». *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 1(9). С. 239.

² Алексеев А. И. *Криминология: Курс лекций*. Москва: Щит-М, 1998. С. 4.

гальнений предмет доказування, кримінологічна характеристика окремих видів злочинів насичена конкретним якісним знанням у формі інформаційно-статистичних зведень. При цьому зміст кримінологічної характеристики передбачає не конкретизацію предмета доказування, а розгляд типових ознак окремих елементів злочинної діяльності даного виду³.

Натомість криміналістична характеристика злочинів, яка враховує зміст кримінально-правових ознак злочину, призначена для розробки методичних рекомендацій з розслідування злочинів. Криміналістична характеристика злочинів заснована на кримінально-правовій характеристиці й має складну, комплексну природу, містить необхідні відомості, важливі для розслідування певної категорії злочинів, які не дублюють при цьому інші юридичні характеристики. Відомості з інших наук у криміналістичній характеристиці видозмінюються, наповнюються новим змістом і призначені для криміналістичного забезпечення розслідування злочинів⁴.

У цілому, як слушно зазначає Д.Г. Скориков, криміналістична характеристика злочинів проти правосуддя дозволяє правильно кваліфікувати злочин, визначити першочергові завдання та коло необхідних обставин, що підлягають виявленню і доведенню, спланувати послідовність проведення окремих слідчих (розшукових) дій і розслідування в цілому, висунути загальні й окремі версії, допомогти встановити цілі і мотиви вчиненого діяння⁵.

Науковий підхід до вивчення соціальних явищ обумовлює впорядкований, послідовний розгляд досліджуваних проблем з метою розробки певної системи прикладних, практичних рекомендацій, спрямованих на організацію цілеспрямованого профілактичного впливу на певні об'єкти. У реальному житті злочинність проявляється у формі окремого злочину, вчиненого конкретним індивідом, або групи злочинів, вчинених певним контингентом осіб. Для того, щоб попереджати злочини, необхідно мати достатню для зазначених цілей інформацію. Саме такою сукупністю даних (достатньою інформацією) про певний вид (групу) злочинів або конкретне злочинне діяння, що використовується для їх профілактики, і є кримінологічна характеристика. Остання — це вихідний етап організації процесу розробки та реалізації заходів щодо профілактики злочинів.

³ Юхно О.О. Проблеми запобігання крадіжкам приватного майна громадян на пасажирському залізничному транспорті: монографія. Одеса: ОЮІ ХНУВС, 2006. С. 22.

⁴ Косарев С.Ю. Криміналістические методики расследования преступлений: генезис, современное состояние, перспективы развития: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Санкт-Петербург, 2005. С. 215.

⁵ Скориков Д.Г. Расследование преступлений экстремистской направленности: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Волгоград, 2014. С. 33.

Якщо розглядати останню як цілісну систему, то кримінологічна характеристика є однією з її складових, а іншою є розробка та реалізація профілактичних заходів.

Одразу зауважимо, що серед науковців відсутній єдиний погляд на змістовне наповнення кримінологічної характеристики злочинності. Іноді виділяють такі групи елементів: кримінологічно значущі ознаки злочину; дані, які характеризують кримінологічну ситуацію вчинення злочину; ознаки, які визначають специфіку діяльності із попередження злочинів.

До першої групи належать: дані про предмет злочинного посягання, дані про особу злочинця, мотив та мету злочину; дані про особу потерпілого. До другої — статистична поширеність злочинів; дані про соціальні умови (обстановку) злочину (соціально-політичну; соціально-економічну; час; географію; соціальне середовище тощо). До третьої — причини злочинів; наслідки злочинів; механізм злочину; обставини, що сприяють злочинам⁶.

В.Б. Ястребов до сукупності елементів кримінологічної характеристики відносив: ознаки, що описують просторово-часові аспекти злочинності; детермінаційні властивості злочинних проявів; ознаки й особливості, що мають значення для організації попереджувальної діяльності⁷. При цьому вчений наголошував, що кримінологічна характеристика має утворюватися такою сукупністю ознак, які б з необхідною повнотою відображали відомості про істотні ознаки і властивості досліджуваної злочинності та пов'язаного з нею певного кола обставин, які детермінують та відтворюють суспільно небезпечне явище. Водночас учений виключав зі змісту даного поняття такий складовий елемент, як особистість злочинця.

Схожу позицію висловили В.О. Глушков та П.М. Коваленко, які пропонують у межах кримінологічної характеристики розглядати характеристику окремих видів злочинів, фактори, що призвели до вчинення злочину; стан виду (групи) злочинів (суспільна небезпека, обсяг, питома вага в обсязі злочинності, інтенсивність, структура, латентність, територіальний розподіл), тенденції цього виду (групи) злочинів (динаміка, прогноз), кримінологічний портрет особи злочинця, а також характеристику наслідків злочинів даного виду (кількість потерпілих, розмір матеріальних збитків, види матеріальних збитків)⁸.

⁶ Криминология: учебник / под ред. акад. В. Н. Кудрявцева, проф. В. Е. Эминова. Москва: Юрист, 1995. С. 211-213.

⁷ Ястребов В.Б. К вопросу о понятии криминологической характеристики преступлений. Москва: Юрид. лит., 1982. Вып. 37. С. 16.

⁸ Глушков В.О., Коваленко П.М. Шахрайство на финансовых рынках у біржовій торгівлі: Правовий та кримінологічний аналіз. Харків: Видавничий дім «ІнЮре», 2008. С. 156.

А.Ф. Зелінський наголошував на тому, що кримінологічна характеристика — це комплексне поняття, яке визначає поширеність відповідної протиправної поведінки, її різновидів, типові способи вчинення злочинних посягань, їх мотивацію, місце та час вчинення, а також особливості особистості суб'єктів злочинів. Тобто поняття «кримінологічна характеристика злочинності» охоплює кількісні та якісні показники стану того або іншого виду злочинності та відомості про особистість злочинця⁹.

Інші вчені пропонують до кримінологічної характеристики включати аналіз кількісно-якісних показників окремої групи злочинів, кримінологічно значущих груп ознак особи злочинця; криміногенні детермінанти, які обумовлюють вчинення злочинів; встановлення кореляційного зв'язку між соціальними, політичними, організаційно-управлінськими причинами та умовами вчинення конкретних злочинів¹⁰.

На думку С. Абдула, кримінологічна характеристика є комплексним поняттям, яке визначає поширеність відповідної протиправної поведінки, її різновиди, типові способи вчинення злочинних посягань, їх мотивацію, а також особливості суб'єктів злочинів та їх жертв, і може слугувати одним із радикальних заходів об'єктивізації показників злочинності, встановлення зв'язків між окремими її складовими, осмислення природи злочинності взагалі¹¹.

Водночас велика група вчених схилиються до скороченого переліку складових кримінологічної характеристики. Наприклад, О.Г. Кальман доводить, що кримінологічна характеристика охоплює кількісно-якісні статистично значущі показники про злочини і особу злочинця, які відображають ступінь їх суспільної небезпечності¹². Схожої позиції дотримується І.М. Даньшин, який визначає кримінологічну характеристику злочинів як сукупність статистично значущих показників про злочинність (злочини) і особистість злочинців, які відображають їх кількісну і структурну характеристику, а відтак — ступінь суспільної небезпеки¹³.

О.В. Тихонова висловлює переконання, що, сприймаючи кримінологічну характеристику як сукупність певних статистичних показників, які ілюструють тенденції злочинних явищ, можна побудувати ретроспективну модель певного виду злочинності, а також її перспективну модель.

⁹ Зелінський А.Ф. Кримінологія (курс лекцій). Харків: Прапор, 1996. С. 164.

¹⁰ Руфанова В.М., Титаренко О.О. Запобігання органами внутрішніх справ злочинам, пов'язаним з незаконним використанням бюджетних коштів: монографія. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2012. С. 69.

¹¹ Абдул С. Кримінологическая характеристика краж индивидуального имущества иностранных граждан. *Юридический вестник*. 2002. № 2. С. 95.

¹² Кальман О.Г. Стан та головні напрямки попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми: монографія. Харків: Гімназія. 2003. С. 184.

¹³ Кримінологія. Особлива частина / за ред. І.М. Даньшина. Харків, 2001. С. 8-9.

І лише за результатами аналізу якісних показників, які можна отримати при вивченні матеріалів кримінальних проваджень, судових рішень, вироків тощо, думок фахівців та інших джерел інформації та їх імплементації з математичними моделями, можна виявити ті або інші детермінанти, які притаманні певній динаміці. Запропонований підхід, на думку вченого, дозволить виявити тенденції, які у минулому спостерігалися у певній сфері суспільного життя, та на підставі отриманих результатів з використанням наявного математичного інструментарію побудувати прогнозовані показники на майбутнє, а також визначити ті сегменти, які потребують найбільшого запобіжного впливу та які є найменш уразливі щодо наявних кримінальних загроз¹⁴.

Деякі дослідники, відповідаючи на питання, що слід відносити до кримінологічної характеристики злочинності, наголошують на тому, що при аналізі змісту злочинності розкривається сутність характерних кримінологічних ознак злочинності тим самим надається кримінологічна характеристика даного явища. При цьому аналіз сформованих кримінологічною наукою основних кримінологічних ознак злочинності (соціальна природа, історична мінливість, масовість, усталеність, іррегулярність та ін.) відбувається крізь призму показників злочинності. З аналізу структури кримінологічної характеристики випливає наявність у ній елементів з кримінально-правової або криміналістичної та інших характеристик, що цілком природно, доцільно і виправдано, якщо вони мають кримінологічне значення. Тому правильно досліджувати не стільки самостійну систему кримінологічних ознак злочинів, скільки вивчати певну сукупність ознак, значущих і для кримінології, і для інших наук, але в іншому аспекті, обумовленому специфікою цілей і завдань формування відповідної галузевої характеристики та окремої системи знань. Слушною видається думка, що жодна з галузевих характеристик не здатна всебічно охопити ознаки, що мають важливе значення для організації та здійснення протидії злочинності. Відомості, наведені в цих характеристиках, не однопорядкові й не конкурують, хоча досить близькі за суттю. Вони призначені для вирішення різних завдань і є складовими елементами різних систем, тому повинні бути досліджені паралельно і в комплексі. Саме тому встановлені в ході дослідження кореляційні зв'язки та залежності між її елементами, що сприяє визначенню невідомих компонентних складових, забезпечують прикладний характер кримінологічної характеристики¹⁵.

¹⁴ Тихонова О.В. Щодо розуміння категорії «кримінологічна характеристика». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 8. С. 248.

¹⁵ Литвинов О.М. Про галузеві характеристики злочинів взагалі та кримінологічну характеристику зокрема. *Форум права*. 2010. № 4. С. 581–586. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010/4/10lomkxz.pdf>.

Отже, суспільна небезпека злочинів проти правосуддя полягає, зокрема, у тому, що злочини цієї категорії суттєво підривають авторитет органів, які забезпечують не лише охорону права і судочинство, а й державу в цілому, породжуючи невпевненість суспільства у спроможності державних інститутів ефективно протистояти злочинності.

Ahmedov Vusal. Criminological characteristics of crimes as a prerequisite for developing a strategy for combating crime in the field of justice

The article reveals the problem of the concept and content of criminological characteristics of crimes against justice. The author argues that the initial stage of the development of a system of measures for preventing and combating crimes against justice is the formulation of the criminological characteristics of this category of crimes. The criminological characteristic is a set of information about a particular type of crime that can be used for their prevention. Although in modern science there is no uniform approach to the definition of the content of criminological characteristics of crimes, we consider the most expedient referring to its elements statistical prevalence of crimes, criminogenic determinants that determine the commission of crimes, the consequences of crimes, correlation between social, political, organizational and managerial reasons, and the conditions of committing crimes, the personality of the subjects of the crimes, their motivation.

In general, the completeness and completeness of the criminological characteristics of a particular type of crime can be evidenced by its ability to reflect the essential features and properties of these crimes, as well as the range of circumstances that determine these socially dangerous encroachments. At the same time, there is no erroneous perception of the criminological characteristic as a combination of certain statistical indicators that illustrate the tendencies of criminal phenomena, because the prism of such indicators is an effective analysis of the main criminological features of crime. The disclosure of the content of such features as mass, latency, fatigue and irregularity of crime, with the help of a statistical set of criminal acts of a certain type, ultimately allows us to carry out a quantitative and qualitative analysis of society, which, in turn, reveals the social nature of crime. Consequently, certain quantitative and qualitative indicators make it possible to evaluate and measure crime as a phenomenon.

According to the results of the study of state statistics available on official web portals of the General Prosecutor's Office of Ukraine and the State Judicial Administration of Ukraine, we came to the conclusion that in recent decades in Ukraine there has been an increase in the total number of registered criminal offenses. At the same time, the proportion of crimes against justice in the total number of crimes remains steadily low, just over 1.5%.

The author is convinced that the concept of crime prevention against justice should provide not only a system of scientifically substantiated provisions on the theoretical foundations of such a warning, but also a set of practical recommendations and organizational and legal measures aimed at the effective prevention and counteraction of such crimes. Within the framework of criminological prevention of crimes against justice, it is expedient to work state and municipal bodies, public and

other associations and organizations, as well as citizens, in order to identify and eliminate specific causes and conditions that determine crime in the field of justice. It is important to achieve genuine independence of the court, to establish its authority, which will reduce the level of corruption and establish a dialogue between authorities and citizens, and implement other measures to prevent crime in general. A necessary condition for reducing the level of crime against justice is also the optimization of the judicial process, strengthening of the personnel potential of the law enforcement and judicial systems.

Key words: crimes against justice, criminological characteristic of crimes, determinants of criminal behavior, crime prevention.

УДК 343.364

Проблеми кримінально-правової кваліфікації діянь, пов'язаних із фальсифікацією доказів

В. М. Нікітенко,

кандидат юридичних наук,
молодший науковий співробітник відділу
проблем кримінального права, кримінології
та судоустрою Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України

Висвітлюється проблема кримінально-правової кваліфікації окремих злочинів проти правосуддя, спрямованих на протиправні дії із доказами, незалежно від форми судочинства. Досліджено питання розмежування суспільно небезпечних діянь, пов'язаних із фальсифікацією доказів, за об'єктивними ознаками та суб'єктом злочину. Наведено аргументи щодо вдосконалення вітчизняного кримінального законодавства у сфері протидії фальсифікації доказів.

Ключові слова: фальсифікація доказів, розмежувальні ознаки, підбурювач, схиляння, примушування, показання.

Nikitenko Victor. Problems of criminal-legal qualification of acts related to falsification of evidence

The problem of criminal-legal qualification of separate crimes against justice, aimed at illegal actions with evidence, irrespective of the form of legal proceedings, is covered. The issue of differentiation of socially dangerous acts connected with the falsification of evidence, on objective grounds and the subject of a crime is investigated.

© Нікітенко Віктор Миколайович — кандидат юридичних наук, молодший науковий співробітник відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України